

הסגר שטה ומעבר לה

(מחקר ביולוגי-פילוסופי)

מ א ת

ד"ר יעקב קלצקין

מאמר ראשון:

חמדה וידע

א.

כל החיים – חמדה, יצר, שטה של צרכים וספוקים. אף השאיפות כנגד החמדה סגורות הסגר שטה בתוך הקף עולמה של החמדה. דרך הכללה רשאים אנו לאמר: ההויה כולה מכוונת כוון של חמדה, כל הכחות של מלוא-העולם, הן שבפועל והן שביכולת, הם בחינת שאיפות. מכאן שנתן להבחין את החומר כולו, גם את האנאורגני, בחינת חומד ושואף ולהפריש בתוכו בין שאיפות שבפועל ובין שאיפות שביכולת, שאיפות ערות בצדן של שאיפות גמות, מעין מצבים דינמיים וסטטיים של הויה שואפת. אולם הכללה זו מסיחה דעת מגורם חשוב אחד, המכריע את אופי בנינה של שטת החמדה: זה הגורם של ידע ו ועמו של הנאה-צער. לפיכך אין ליחס את המושג של חמדה אלא על עולמו של הידע בלבד. אפילו הטבע האורגני אין למנותו על שטת החמדה ויש להוציא מתוכה מחוז גדול של חיים, את חיי הצמח; כל סגולות החיות של הצמח, לרבות סגולות התורשה, יש להסביר ולתן ענין לחזיונות של שטה מעבר לידע. קצרו של דבר: שטת החמדה פותחת בהתהוות בעלי חיים ובסמוכיהם, יצורי בין הגבולים של צמח וחי, בישות שמעבר לידע אין חמדה, אין יצר, אין חושיות, וחס לנו לסטשט את התחומים אפילו דרך העברה.

ב.

מכל מקום יש צורך לבקש דרך השערה איזה מעבר וגשר בין שני

(1) ידע — Bewusstsein.

התחומים של ההויה, רשות של ידע וחמדה וכנגדה רשות שמעבר לידע וחמדה. אין אנו יודעים שום ידיעה חיובית ע"ד ראשית החיים והידע. אבל בחינת ידיעה שבשליה עלינו קודם-כל לדחות אותן ההנחות, הדנות את האורגני (פרוטו-אורגני) בנין אב לאנאורגני (שלינג, פֶּכְנֶר, ועוד), הרואות את החיים ראשית לישות ואת הדומם מדרגה מאוחרת בהשתלשלות החיים, מעין חיים שעמדו בשטפם וקרמו קרום של קפאון, העלו קלפות ונתיבשה הלחלוחית דוגמת שערות וצפרנים והרי הם משירים אותן מעליהם, נשל החיונה ; עלינו לדחות אי-אלו הנחות, המעריכות את העולם שמעבר לידע כעין ידע דומם, ידע שנשתתק ונתאבן עד כדי פליטה והפרשה לצדדים בתוך זרם החיונה, כלומר, הנחות הקובעות, אותו לא נקודת ראשית אלא נקודת סיום, אם לשעה ואם לדורות, בתוך התפתחותו של החיון היוצר, מקורה ועצמותה של הישות כולה. אין לפתוח את ההויה במורכב אלא בפשוט, כדרך שאין לשלשל את האחד מן הרבוי.

אף עלינו להסתלק מן ההשערות הבונוח את העולם על יסוד של שניות, על שני עצמים, אחד חי ואחד בלתי-חי, זה בצד זה או זה בתוך זה. ההשערות הללו, בין כשהן מוצאות אחדות ממעל לשניות ומשתפות את שני העצמים שתוף של מקבילים נצחיים בין כשהן מפרידות ביניהם פְּרוּד שאינו מתאחה עולמית, אין בהן על כל פנים משום פתרון כל שהוא לשאלה הביולוגית ואינן אלא מקום-מפלט לשכל הנבוך, המערים על הקושי שבה ודוחה אותה דחיה לנצח. גם שורת הדין ההגיוני מחייבת להניח רציפות של החיות, לראות את הדומם ואת המעבר-לידע נקודת מוצא ולא מדרגה מאוחרת בהתפתחות ההויה ולבקש איזה קשר בין שתי הרשויות של החיים. צרוף פנימי שבתולדה, טבוע במבנה הביולוגי ובהשתלשלותו, ועם זה לבקש את הגורם המכשיר את המעבר בין הגבולים והפותח פתח לשטה של חמדה.

ג.

אולי מותר לנו להניח: ראשית, כבר החומר הדומם הוא ממלכה של שאיפות מכוונות כוון של הקבלות והתאמות, שטה של סדרים וקבע-חוקים ; שנית, הטבע החי בשכבתו התחתונה, שכבת הצומח, הוא שטה מאורגנת יפה של שאיפיות הרת-עתיד, והיא סמוכה ביותר לשטת הידע והחמדה הן בבחינת המבנה של אבריותה ועמדתה כנגד החוץ, עמדת פנים של חסיבה מיוחדת, של הסגר שטה, הן בבחינת הכוון התכליתי והיכולת המרובה של השתנות (בכללה) — המחזור של חמרי מזון וחלופיהם). שלישית, בזמן מן הזמנים הגיעה התפתחות החי לידי יציאה מתחום לתחום ואותה שאיפיות מאורגנת שמעבר לידע — שאיפיות מזוינת

(1) חיונה — Vitalität.

בסגולת הגרוי ופעולה חוזרת, כגון היצורים שהם ספק צמח ספק חיה — עלתה לידי שאיפיות שבידע, הנטיה המכוונת (impetus) של החי הגיעה לידי יצר (appetitus). יש לשער, שלא עלתה זו לידי כך — ולידי התהוות של שטת עצבים מרכזית — אלא לאחר נפתולי קרב ללא-מספר של שאיפה מאורגנת, לאחר התנגשות ממושכת בנגוד מיוחד המעכב את ספוקה של אותה נטיה חיונית וכאלו מחזיר אותה אחורנית, לאמר פנימה, לפני ולפנים של אבריותה, לתוך תוכו של הסגר שטתה. עם השנות פעולה זו, נתיקת הנטיה אל הפנים וכבישת ספוקה, מתרכז הלחץ ומתעמק, הולכת ומתעצמת הנטיה הדחוייה הלך והתפנס¹ עד כדי התהוות הרחש הראשון של תודעה² כלפי עכבת השאיפה, רחש-ידע רופף של צער; מכאן שהצער, צער עקבה, הוא הפותח לשטת החמדה והידע.

רק תוך כדי התהוות של רטט תודעה מתהווה אותה התפלגות של חומד וחמוד, של נושא ונשוא, עמדת פנים כלפי עמדת חוץ, רחק של יצר; בממלכת השאיפות של הצומח אין עדין התיחדות זו, התבדלות חזית כנגד חזית. אפשר רשאים אנו להוסיף ולשער, שעמדת חזית זו קגבלת תחלה בתוך חוג צר של נקודות-ידע בודדות, רכות ורופפות, אבל הן הולכות ומתלכדות, מתקשות וקונות התמדה בכח הזכרון; התפנמות השאיפה, הרתיעה לאחור בחינת כנוס-פנים, הולכת ומתגברת ומתוך נקודות-הידע הבודדות, מתוך הנושאים בני-רגע, הולכת ונבנית אחדות של נושא, מבנה של אני. עמדת המרחק של אני כנגד לא-אני אינה קיימת מתחלת בריתו של ידע, אלא היא גדלה ועולה דרך התפתחות בת כמה וכמה חלופים ותמורות. דרך ארוכה עד האני הקטן של נושא שאיפה — ראשוני בעלי-חי, הפרוטיסטים, מחוסרים ידע של אני, כפי שהוכיח כבר נְרוֹרֶן — וממנו עד אני-הגוף, ועוד ארוכה הדרך עד אני-הנפש וממנו עד האני הגדול של אחדות-קבוץ, של אישיות חברתית, של אני מוסרי. האני הוא סולם מרובה-שליבות, כל שהנתיקה אל הפנים הולכת ומתפתחת, כל שהידע הולך ומתעצם, הולך האני ומתכנס כנוס אחרי כנוס, מפצל ומפריש מעל עצמו קליפות של לא-אני, מעתיק ומרחיק את מרכזו לפני ולפנים עד שאני-הגוף אינו לו אלא הקף של אני, שמוט-חוץ, נשוא לאני נושא; עתים אינו לו אלא סרך של זר, דבק ומרחק של זולת, עתים — כגון אצל המסתגפים — גם אויב וצורר, שכנגדו עומד אני המרכזי ונלחם בשטנו. עם התקדמות התבונה, המערערת את עולמ-החושיית ומדלדלת אותו מנכסיו, מתפנמת יותר ויותר עמדת האני כלפי החוץ, משתקע ומצטמצם האני יותר ויותר במרכזים של ידע-עצמו ופולט מתוכו כמה שכבות של ערכי

(1) התפנס — sich verinnerlichen ; התפנמות — Verinnerlichung.

(2) תודעה — Bewusstheit.

אני, גופניים, חושניים, נפשניים, אף יסודות החמדה של מקום חיותו בכללם, פולטם ומפקיעם בחינת חוץ, טובב ופאה, מסמך וטפל, אני מוטעה או מזויף, והאני האמיתי – מעין אני שבאני – עומד כנגדם עמדת מרחק. אולם עם אותה התקדמות של תבונה והמעטת דמותה של חושיות מתרחב הקף האני דרך הפשטה והזהה (עין בספרי "שקיעת החיים", מאמר שלישי) עד כדי הכללת הזולת ועד כדי הזדווגות עם ההויה כולה. הרי לפנינו התפתחות יוצאת-מרכז, מן המרכז אל ההקף; הקפו של אני הולך ומתפשט, מרכזו הולך ומתכוץ. עשויה אם כן התבונה להוליך את הידע עד רובו של הקף-אני ועד מעוטו של מרכז-אני.

סקירה קלה זו יש בה כבר ללמד על ירידה תוך כדי עליה שבהשתלשלות החיונה. התבונה הולכת ותופסת את מעמדו של אני, הוא הנושא וכל העולם נשוא לה; והיא הולכת ומפרשת מעליה מערכות מערכות של נשואיות, היא עצמה נעשית נשוא לה, עומדת עמדת מרחק של הסתכלות כלפי עצמה. כלומר קולפת ומערטלת את נשואיותה עד כדי מעוט¹ של נושא ורובו של נושא. כך נבנה גם המוסר מחרכנו של אני והתפשטותו בדרך העולה מערכי-אני קרובים אל ערכי-אני רחוקים, מאהבת-עצמו הנתקת לאהבת-הזולת ומפלגת עד אהבת-אלהים אין-סופית: עד כדי הפרחת אני והפגת טעם קיומו, סוד הצמצום, ועד כדי פריצת הגבולים של הסגר השטה החיונית.

בהשערי על ראשיתה של תודעה אין אני מתכון לפתור חידת ההתהוות של ידע ולקבוע איזו הלכה בפרשה סתומה זו. כוונתי רק לצייר לנו את מהלך ההתפתחות בדמות מסוימת כדי לצאת ולהורות מכאן אילו הוראות הצריכות למשנתי על אפיה של חמדה ועל היחס שבין חמדה וידע. על-כן אני מסתפק בהסברת המסקנות של אותה הנחה ביולוגית עד כמה שהיא ראויה לשמש יסוד למיטפיסיקה של יצר. אף כאן הדין נוהג: מסקנות, שמתמחות בבנין הסתכלות, הן המוכיחות על כחה של הנחתן ומאמתות אותה; כל השערה, הפותחה, תלויה באויר וטעונה אחיזה במשפחת הרעיונות שהיא מעמידה, בשלשלת יוצאה ובני-יוצאה, והבנים הם שמכריעים את גורלו של בנין-אב, ואלה הן המסקנות.

ראשית, הידע אינו סבה לשאיפיות אלא תוצאה לה. שנית, התהוות-הידע כרוכה במדרגת הדחק של האנרגיה השואפת², דחק של נטיה מכוונת, מתוחה, הנעכבת בדרכה ונתקת אל הפנים; מכאן, כל ידע טבוע בסמנים של עֶפְבָּה וכבשון; של חשקה דחוויה וכבושה –

(1) מעוט – Minimum. רוב – Maximum.

(2) אנרגיה שואפת – Energiespannung.

ומכאן מבצבץ ועולה ערעור קשה כנגד משנתו של סיגמונד פרויד על היצר ועל העכבה, ועוד נטפל בה.

שלישית. אין מודע ולא-מודע שתי רשויות מיוחדות, כסברתו של פרויד, אלא התודעה היא איכות אחת בכל הופעותיה ואין לא-מודע אלא מודע רופף וחלש (עין להלן II, ד), שכן ראשיתו של ידע בלא-מודע, ברחש-ידע רך. רביעית. הידע מותנה ע"י הַרְנַח שבין צורך וספוק, מתהווה מתוך מחסור וצער שבשאיפה. על כן אי אפשר לידע שיהא חפשי מחמדה, לא יתכן שום ידע במצב של שובע בהחלט, -- והידע כאלו מתפרנס מרעבונם של יצרים. מסתבר, שבמחזור של צרכים וספוקים מכוונים ותכופים אלו לאלו עד כדי שווי-משקל, עד כדי שווי זמן ללא-רְנַח ביניהם, אין מקום לרחש של ידע: הואיל ואין עכבה, או בהקבלה למעוטה של עכבה אתה מבחין באותו מחזור גם מעוט של ידע. מעין כך אתה מוצא בכמה מתפקידיו הצנועים, הבלתי-מוֹדְעִים, של הגוף החי; מחמת שהם מחזורים של ספוקים מכוונים ותכופים לצרכים -- כגון מחזור הדם -- אין הם מוֹדְעִים כל אימת ששווי-משקל זה קיים. וְאִלּוּ קלוקל שהוא בשווי-המשקל של מחזור החמדה, רְנַח קטן בין צורך וספוק -- כגון פגימה בארג החי ולא כל שכן הפסק במרוצת הדם -- עלול להפוך את תפקידו הגוף הבלתי-מוֹדְעִים להיות מוֹדְעִים: הואיל ועֶבְבָה באה להם והידע חי על העכבה. תפקידו גוף כאלו, שהצורך והספוק מזווגים בהם זווג טבעי, יש לראותם מחזורי-חמדה שקולים. סֶטְטִיִּים, מעין מחזורי יצר אבטומטיים, שכבות תחתיות לשטת חמדה וגדולי-תחומים לידע.

חמישית. התהוות ידע היא ראשית כל התהוות החשה, החשת שאיפיות דרך עכבת השאיפיות, החשה של צער. אותה תחושה כבר יש בה מיסודה של דעת, של ידיעה והבחנה. אין תחושה בודדת ללא הבדלה והבחנה כל עיקר, לאמר מעבר לדעת, שהרי היא טבועה תוך תוכה בהתפלגות נושא ונשוא, חומד וחמוד, בהתבדלות חזית כנגד חזית, ומהיתה בהבחנת הנאה וצער, וכשאינ דעת הבחנה מנין? משמע, התהוות ידע היא התהוות תחושה ראשונה וידיעה ראשונה ואותה שעה היא שעת לדתה של דעת בעולם החי. אין שום רחש של תודעה ואין שום רחש של תחושה ולא יהא עמו רחש של דעת, של ידיעה והבחנה במדרגה נמוכה. אף זו, הנאה וצער אינן מחישות קיצוניות העומדות כל אחת ברשות עצמה בחינת נגודים גמורים, אלא הן מעורבות במקצת אחת בחברתה; אין הנאה ללא משהו של צער ואין צער ללא משהו של הנאה, הואיל וכך בריתה של שאיפה חיונית, שדמוי ההנאה של ספוק מלווה את צער הצורך וְאִלּוּ הנאת הספוק תוך כדי התגשמותו -- היינו, כל זמן שלא בא לידי שובע וקפאון ועמו לידי הסתלקות הנאתו -- עדיין צער הצורך מפעפע בו, נמצא, איתה החשה של צער עכבה מדמדם בה אי-איזה

דמוי של ספוק והנאתו. וכבר יש עמה הבחנה בין צער והנאה. ושוב — אם אין דעת, הבחנה מנין? בעל כרחך אתה אומר: אין ידע ואין שום תוכן של ידע, ממישה או דמוי, מחוץ ליסוד הדעת; בלי זקת דעת לא תצויר שום שאיפה ושום חמדה אלא אם כן מעבר לידע, ושעת לדתו של ידע היא גם שעת לדתה של דעת. בפרק הבא עוד נברר יתר ברור את אופי היחס שבין ידע ודעת. ששית. מותר לנו לשער, שהיצרים רובם ככולם — גם יצר המין או יצר הפרייה בשכבת הצמח — מצויים גם מעבר לידע בחינת נטיות מכוונות ומאורגנות, אלא שהם לובשים צורות חדשות עם התהוות הידע ויוצאים גם לידי תפקידים חדשים, המתבדלים ומתאחדים בכמה פנים. אבל יש להוציא מכללם את יצר הדעת; הלה אי אפשר לו שיתקים מעבר לידע, שכן כל עקרו בידע. אפשר גלגיו הראשונים של יסוד הדעת הם: החשת הצער שבשאיפה מועכבת, היינו הידיעה שבהחשה זו, בצרוף הדמוי, דמוי ההנאה שבכוון השאיפה.

שביעית. תפקידי הדעת או הידע כרוכים תחלה במחישות הנאה וצער (השוה מסקנה חמישית), מבחינים כל הבחנותיהם מתוך שעבוד להן ואין הם משתחררים משמושם זה אלא במשך התפתחות ארוכה. שמינית. הידע עצמו הוא בחינת יצר, בחינת שאיפה בשני יסודותיה, הצורך והספוק. זאת אומרת, הידע רעב תדיר לידע, שואף לגדולו של ידע ולרביו.

אף אנו נמצאים למדים, שאין לאמר: ההויה כולה ספוגה ידע או נשואה ע"י כל-ידע; יש להוציא מתוך שטת הידע, כמרומז כבר, את הדומם וגם את הצומח. ואם נפשך להניח ידע אין-סופי בכל העולם ומלואו, חס לך להוסיף ולאמר: ההויה לאין-סוף היא שטה שקולה, הכוללת בתוכה כל התנועות שביחס וכשהיא לעצמה בחינת מוחלט נחה מנוחת עולמים. שני המשפטים הללו סותרים אחד את חברו, ובסתירה פנימית זו נכשל אף שפיו זה ואחריו רובי האסכולות של רומנטיקה עיונית ושל פנתאות. אם מלוא-העולם הוא שטה שקולה בהחלט, אין מקום בו לידע אין-סופי מחמת חוסר אי-התאמה בין צורך וספוק, מחמת חוסר מחסור; אין מקום בו, בחינת מוחלט, לחמדה וליצרים ולשום תואר של נפשיות ושל ידע, לא לרצון ולא למחשבה. לפיכך מוטב לנו להניח, שההויה כשהיא לעצמה אינה מנופשת כלל, ש"ההרמיניה הטבועה מבראשית" של העולם הסגור ללא תלונות היא מעבר לידע ומעבר לחמדה ו"הספר האלהי" הוא בן-חורים מיצרים ושאיפות, מתכליות ותעודות. נפש-עולם או לוגוס-עולם במשמעות ידע-עצמו של הישות מחויב שיהא חומד ושואף, חסר במה-שהוא ונצרך למה-שהוא, כלומר מחויב שיהא בלתי-שלם בתכלית השלמות. תסתיים אם אתה מציר את אלהים בחינת מספיק לעצמו, שדי שדי לו בעולמו ואינו חסר כלום ואינו נצרך לכלום, בעל

כרחק עליך לשלול ממנו כל ידע, כל רצון וכל מחשבה. בתוך מוחלט של הרמוניה מוחלט של שובע, אין חיות לידע.

ד.

השערנו בנדון ידע וחמדה עדין פרוצה היא לרוחות שונות וזקוקה עוד לכמה הגדרות כדי שתעמוד על בריה ולא תניח מקום לגלות בה פנים שלא כהלכה. לכאורה יש לגזור ממנה גורה-שוה ולהורות : כל שמרובה דחק שאיפה הנעכבת, מרובה מדת הידע באותו מהלך החמדה, ומדרגת אפס של דחק שאיפה היא גם מדרגת אפס לידע. דומה כאלו חזיון החמדה וחזיון הידע מכוונים זה אל זה בשעוריהם, כאלו חשקה מרובת-ידע היא חשקה חזקה וכנגדה חשקה מועטת-ידע היא חשקה רופפת, והוא הדין בחלוף. ולא כן. מחזור החמדה של כמה מתפקידי הגוף עומדים בגבול-האפס של ידע ובמדרגה גבוהה של חזקה¹ שבחמדה ; היצר למוון או יצר המין הם ביחס ליצר הדעת מעוטי-ידע, אבל עולים עליו במדרגת החזקה של יסוד החמדה. אם כן אין חזקה של חמדה תלויה בדחק האנרגיה של שאיפה ; היא בלתי מודעת במצב של מחזור-חמדה שקול, סטטי, שעור כחה שעור גסתר המתגלה עם פגיעה בשווי-המשקל, עם התרת הזוג של צורך וספוק תוך כדי מהלך החמדה, כמפורש, — מתגלה בכח דחק ומגיע לידי ידע. קצורו של דבר : אותו היחס שבין חמדה וידע נתון ענין לכח הדחק של שאיפה ולא לשעור כחה של שאיפה. כשאין דחק של שאיפה מועכבת אין גם ידע של שאיפה, אבל היא יכולה להיות מחוסרת ידע ובאותה שעה בעלת מדרגה גבוהה של אנרגיה חומדת, של חזקה שבחמדה ; כל שמועט הדחק במחזור של חמדה או כל שמרובה בו הספוק, השובע, מדת הידע מועטת בו ולא מדת החמדה. ולא עוד אלא עם רבוי הידע מתמעט כח החמדה, הולך ותש, כפי שיחברר להלן.

ה.

מכאן בוקע ועולה מושג חדש, העשוי לקבוע יפה את היחס המורכב שבין ידע וחמדה, והוא מושג של עֶרְכָּה², ערכה של חמדה. הריני מגדיר ואומר : ערכת-חמדה מסמנת את ערך הזוג של חמדה וידע. כלומר, שתי שאיפות שוות בכח חמדה אינן שוות בערכת חמדה כשהן נבדלות בנדון הידע, והוא הדין בהפך, שתי שאיפות שוות במדרגת הידע אינן שוות בערכת חמדה כשהן נבדלות בנדון כח החמדה ; אותה חזקת חמדה ערכתה מרובה כשהיא מודעת מְפֹשָׁה לא מודעת, הולכת ומתרבה עם רבוי של ידע. אם נניח, למשל, שהיצר למוון ואיזה מחזור-חמדה שקול שבתפקידי הגוף שניהם שוים בחזקת החמדה, נמצאת ערכתו של היצר למוון גדולה משל המחזור השקול, הבלתי-מודע ; יצרים שניים ושלישיים,

(1) חזקה — Poteaz.

(2) ערכה — Volenz.

יוצאי הפעלות¹ ויוצאי יוצאיהן, גדולי תערובות ויצורי הרכבות בדמות כסופים, רצינות², רגשות, כח החמדה מועט בהם – ביחס לתחילות – וכנגדו ערכת החמדה מרובה מחמת מדת הידע הגדולה שבהם. דומה, שני הגורמים הללו, כח חמדה וכח ידע, משלימים זה את זה ונתן איפוא להסיק את המסקנות: ראשית, רובו של כח-חמדה בצרוף רובו של ידע עולים לרובה של ערכת חמדה; שנית, הואיל ודרך ההתפתחות הביולוגית מוליכה מן הלא-מודע אל המודע, הולכת ודורגת ממדרגה נמוכה של ידע אל מדרגות עליונות יותר ויותר, הרי שערכת החמדה מתעלה עם עליית התרבות האנושית.

אולם המסקנות הללו נפרכות ובטלות צ"י העובדה, שכחה של חמדה מתרופף סוף-סוף עם התגברות כחו של ידע. יצר הדעת, העולה על כל היצרים בנדון כח של התפתחות, מרבה בהם ידע ומדלדל את החמדה בתוכם, נועץ בטרבם את חודה של שאלת-למה ונוטל מהם את טעמם, מפיג את חומם בצונן של ידע-עצמו עד כדי קרת נצח. אמנם הוא בונה אותם, משמש פנס להם: הוא המעורר אותם מתרדמתם ומפתח את כחותיהם הכבושים, מפעיל את החושיות ומרבה בה עם הידע את ערכת-החמדה. אבל שרותו וו מצומצמת בתחומים מסוימים, שכן הוא הולך ומשתחרר משעבודו ליצרים, שעבוד של מילדת לחמדה, נעשה אדון לעצמו ואדון להוויה כולה עד כדי להציץ מעבר לה וכנגדה, עד כדי איון הישות ואיון החמדה. מכאן אתה שומע: רובו של כח חמדה בצרוף רובו של כח ידע, זו סתירה ממנה ובה. רובו של כח ידע מקביל לו מעוטו של כח חמדה, זאת אומרת, ערכת-חמדה, המתעלה עם התגברות הדעת, מגיעה לידי גובה שהוא גבול להתקדמותה; הוא מכריחה לחזור ולרדת מחמת הפתחת חמדה בתוך רבוי ידע, מחמת התרוממות הדעת מעל לשמושיה והתעצמותה בפני היצרים. אף אתה שומע מכאן, שערכת-חמדה היא בבחינה ידועה מעין קנה-חמדה לחיונה. מדרגה גבוהה של חיונה משמעה מדרגה גבוהה של חמדה ושל ידע. אותו הגובה של ערכת-חמדה, הגבול ליחס-גומלים חיובי בזווג חמדה וידע, הוא גם הגובה של החיונה. הדעת מפתחת את החושיות ומרבה את החיונה – וערכת החמדה של האדם מרובה משל החיה – עד איזה גבול, ועם כשהיא ממשכת לכאורה את דרכה היא סוף-סוף מחרבת את עולם החמדה, מיבשת את מעין החיונה. זה הגבול שבין שעבודה וחרותה, שרות ליצרים ועמידה בפני עצמה וכנגדם, הגבול בין דעת כנוסת-פנים ודעת שמוטת-חוץ, בין אימננציה וטרנסצדנציה, בין הסגר שטה ופתיחת אשנב אל מעבר לה, המגלה את ערותה. רפוף הגפחה סמן להתנוונות, סמן זקנה לשטת החיים.

1.

בסמיכות זו יש להבחין את היחס שבין חמדה וידע בתוך ההסתכלות

(1) תפעה — Affekt (2) רציה — Volitio, Wellung

האסתטית. במאמרי הרביעי של "שקיעת החיים" אמרתי: דומה, יש רשות עליונה של רוח, עליונה לשאלת-מה ולשאלת-למה, רשות חמדה שאינה נפגעת באיוניה של התבונה, ממלכת חיים הנתנים מתן חדש, מתן שני, מתן חיוב. החיים חוזרים ונשנים עלינו משנה חיים בוקת מרחק אל חמריהם, בוקת שלוה של שעת הסתכלות, שקדמה לה שעה של תסיסה, של הפעלות והתרשמות. אין זו עמדת מרחק של דעת, השואלת על טעם יצרים, אלא עמדת מרחק של המדמה, המשחק ביצרים שבעים למחצה, נטולי עוקץ תכליתיות וצער שאיפה טורדת, צר להם צורות, מסתכל ונהנה; מזיגת פלאים של מרחק וקרבה, של קשרים וחרות, רחוק של כנוס שני. המדמה בורא לנו עולם חדש מעבר לתבונה ובצדה וכאלו מנצח את שאלותיה-שליולתיה של זו בהסחדעת ממנה; כאלו אין-סוף חיוני של הסתכלות-יופי מכריע את אין-הסוף האיוני של התבונה. אבל הדרך ממתן ראשון עד מתן שני היא דרך ארוכה. החומר של סער יצרים והמיתם טעון העלאה עד כדי שלוה של משנה-חיים באותה מזיגה של מרחק וקרבה, שעתה של הסתכלות מקדמת לעצמה השתלשלות ארוכה של חומר חיים וכבושו, שהרי המתן השני נזון בעיקרו מנכסי החמדה של מתן ראשון. ומכון שהתבונה הולכת ומכלה את קרן החושיות היא הולכת ומדלדלת גם את כח ההסתכלות האסתטית, מקררת את האש שבשפולי החיים ועמה שוקעת אף שמשם העליונה.

מסתבר, מצב הידע של מתן שני יש בו משום הפחתת חמדה ביחס למתן ראשון. ודאי שאין שלוה של הסתכלות שלוה של שתוק יצרים, אלא של שתוק פרכוסיהם התכליתיים והמעשיים; תכני החמדה אינם נפקעים בעבור צורה והשאיפות אינן נחות מנוחה של אדישות, של יחס-מלך, אלא הן מגיעות לידי חיות כנוסות-צורה בחינת שאיפות ללא רהט של תכלית, בלתי כרוכות בשאלת למה, ובכך חרותן. מכל מקום אין שעתה של הסתכלות אסתטית באה אלא אם כן עלתה החמדה התכליתית לידי איזו נקודת שובע ושבתה בפחזה עד כדי ראות מרחק וכנוס צורה. דבר הלמד: הרשות של הסתכלות אסתטית, שהיא מקום מקלט לחמדה בבירחתה משאלת-למה הצוררת לה, בה עצמה ובטבע בריתה אתה מוצא המעטת דמותה של חמדה-ולא לחנם היא עשויה לשמש מקום מקלט ותריס בפני התבונה; היא גופה פרצה בהסגר השטה של החיים. לפנינו מתגלה אחד מאפניה של דינלטיקה חיונית בפרפוריה, פרפורי טרגידיה הגיונית-ביולוגית.

(מאמר שני יבוא)